

Huoneessa tai ei, sama se

Kari Tommila

Ilkka Pyysiäinen ennustelee *Tieteessä tapahtuu* -lehden niteessä 6/2002, että keskuudesamme kenties joskus tulevaisuudessa käyskentelee kiinalaisesta huoneesta liikkeelle lähtenyt tekoäly, joka kykenee niin vakuuttavaan uskonnollisen sielunelämän esittämiseen, että se käytännössä häivyttää olemattomiin erot niin uskonnollisten ja profaanien kuin myös inhimillisten ja koneellisten mielenliikkeiden välillä.

Tämä on kutkuttava mahdollisuus, ja ehkäpä sellainen joskus toteutuukin. Uskoisin että kysymys, joka useimpia, muun muassa elokuvan *Artificial Intelligence* katsoneita vääjäämättä kiinnostaa on, onko kyseinen tekoäly tietoinen? Jos ei ole, jos esitys vastaa täydellisesti inhimillistä uskonnollista käyttäytymistä ja mielen toimintaa, mutta sisällä vallitsee täydellinen pimeys, voiko tällaista kaksoiskappalletta pitää aidosti uskonnollisena? Mielestäni ei, uskonnollisuus ja tietoisena oleminen kuuluvat yhteen.

Daniel Dennett esittää kirjassaan *Tietoisuuden selitys* ajatuksen tällaisesta muuten täydellisestä, mutta vailla tietoisuutta olevasta kaksoiskappaleesta, zombiasta. Dennettin johtopäätös vain on, ettei ole erikseen ihmisiä ja zombeja, vaan samojen prosessien tapahtuminen aivoissa tarkoittaa, että molemmilla on yhtä lailla tietoisuus; "tietoisuus on aivot", kuten Dennett toteaa.

Dennettin näkemys on siis fysikalistinen, ja sen perusteella voitaisiin todellakin ajatella, että tulevaisuudessa kenties vieressämme kirkonpenkissä virsiä veisaava, tai jossain muussa uskonnollisessa tilaisuudessa hartaana esiintyvä "tekouskovainen" olisi aito uskonveljemme, nimenomaan sillä perusteella, että hänellä olisi samanveroinen aivovarustus ja niinollen tietoisuus kuin meilläkin.

Fysikalistiseen näkemykseen ikään kuin kuuluu, ettei vierustoverimme uskonnollisuutta tarvitse sen enempää epäillä, jos hänellä vain on oikeat piuhat ja ne ovat oikeassa järjestyksessä. Riittää kun pannaan virta päälle,

niin voidaan Frankenstein-vainaan tapaan sanoa: "se elää". Näin siksi, että kytkentäkaavio muodostaa tietoisuuden selityksen, ja sen käteen saadessaan fysikalistin ei maksa vaivaa pohtia, millaisia testejä kiinalaiselle huoneelle tai jonkun pääkopalle tulisi suorittaa; hän voi ilman muuta olettaa, että tietoisia siellä ollaan, jos vain paperilla olevat kuvat toteutuvat. Niinpä siellä myös harjoitetaan aitoa uskonnollisuutta.

Fysikalismin käsitys sanan "selittää" merkityksestä ei vain mielestäni toimi. On eri asia selittää, miksi ja miten aivot suoriutuvat joistain toiminnoista, ja toinen asia selittää mitä tarkoittaa, että nuo toiminnot ovat tietoisia.

Emergentistit sanovat että kokonaisuuksilla esiintyy ominaisuuksia jotka ovat enemmän kuin osiensa summa, mutta jotka kuitenkin voidaan palauttaa, ts. redusoida noihin osiin ja niiden (tunnettuihin) ominaisuuksiin. Näihin ominaisuuksiin emergentistit laskevat myös tietoisuuden. Emergentismi ikäänkuin pyrkii seuraavaan logiikkaan: "kun pannaan yhteen osat 1, 2 ja 3, saadaan kokonaisuus, jolla on ominaisuus x, jota tosin ei voida ennakoita osien ominaisuuksien perusteella. Koska kuitenkin käytännössä tapahtuu x, muodostavat osat 1, 2 ja 3 X:n selityksen". Tässä muodossa emergentismi palvelee fysikalismia, eikä tarjoa tähän nähden oikeasti mitään uutta.

Käytännössä ehkä kokonaisuus voidaan purkaa ja koota uudelleen ja seurata emergenttin ominaisuuden häviämistä ja ilmaantumista, mutta miksi tämä tarkoittaisi, että väite redusoitumisesta pitää paikkansa? Tarinan kertominen emergentistä ilmiöstä ei tarkoita, että se olisi selitetty.

Sitä paitsi ei vielä riitä, että kerrotaan aivoilla olevan jokin erityinen emergentti toiminnallisuuden taso. Jos kerran luonto käyttäytyy emergentisti, saattaa tulevaisuudessa olla myös emergenttiä tekniikkaa, joka kykenee hypähtämään annetulta toiminnalliselta tasoltaan toiselle, esimerkiksi ihmisen tasolle. Paitsi että insinööreillä on ihmettelemistä, että

miten tässä tällainen menestys pääsi käymään, on kysymys silloinkin "vain" suorittamisen parannuksesta. Vaikka tuo suorittaminen olisi kuinka luovaa ja käsittäisi esimerkiksi autonomista oppimista ja merkitysten muodostamista, emme voisi sanoa: "tätä on tietoisuus", vaan mahdollinen tietoisuus näissäkin prosesseissa olisi oma kysymyksensä.

Jos kaikesta huolimatta jollain tavalla pääsimme tai joutuisimme toteamaan, että robotimme todellakin on tietoinen, mitä meidän pitäisi tästä ajatella? Fysikalisti varmaankin ajattelisi sen olevan todistus fysikalismien puolesta. Omasta puolestani ajattelisin, että se kertoo olevaisuuden "perusaineksesta" tai "olemuksesta" jotain sellaista mitä fysikalismi ei kerro; itse asiassa sen kertoo jo se tosiseikka että me ihmiset olemme tietoisia. Tuskin voi-

daan puhua aineesta perinteisessä materialistisessa, nykyisin fysikalistisessa mielessä.

Aineella, tai miksi sitä sitten kutsutaan, on potentiaalia heretä tietoiseksi, sen me tiedämme omasta kokemuksesta. Nähtävästi tähän myös tarvitaan tiettyjen rakenteellisten edellytysten täytyminen. Nykyistä kehitystahtia katsellessa ei varmaan monikaan uskalla julistaa, että noiden edellytysten täyttymisen olisi inhimillisen tekniikan saavuttamattomissa. Katsommepa asiaa materialistisesti tai muuten, kai tässä on tehtävä se johtopäätös, että tietoinen kone on mahdollinen, ja niin olen myös uskonnollinen kone.

Mutta se tietoisuus, mitä ihmettä se oikein on?

Kirjoittaja on turkulainen teologi.